

پیشگفتار

این پایان نامه بررسی و تحقیقاتی در خصوص فضاهای کودکان در فضاهای شهری ایران را مورد بررسی قرار خواهد داد. علاقه به ایجاد و طراحی و تهیه شهرهای دوستدار کودک باعث گردید تا کلیه مطالب مربوط به کنفرانس‌های زیستگاه کودکان در خصوص حقوق کودکان مطالعه شود. جالب است که بدانیم این موسسه، در خصوص مسائل مربوط به کودکان مشغول به کار است و متأسفانه در ایران کمتر از نظرات سازنده این موسسه در طراحی‌های شهری استفاده می‌گردد. البته این نکته را بایستی بیان داشت که این امر در خیلی از کشورهای دیگر نیز صورت نمی‌پذیرد. این تفکر محققان را به نقاط مختلف شهر مانند مکانهایی که کودکان امکان رفع نیازهای متفاوتشان را ندارند هدایت می‌نماید. در خصوص کودکان، دولتمردان معمولاً این ضمانت را به این قشر از جامعه داده‌اند تا حداقل نیازهای این افراد را برآورده سازند اما تا چه حد موفق بوده‌اند جای بررسی بیشتری دارد. بنابراین با انجام این تحقیق سعی بر آن است تا راهکاری مناسب برای تهیه شهری مناسب کودکان معرفی گردد و راه‌هایی متفاوت را در خصوص بهبود کیفیت زندگی کودکان ارائه شود. در فصل‌های این تحقیق مسائل زیر بررسی می‌شوند.

ابتدا به ارائه طرح موضوع و ضرورت انجام پروژه و اهداف تحقیق و فرضیات تحقیق می‌پردازد. سپس تعاریفی از کودک در دنیا و اسلام ارائه می‌گردد و کودکان به سنین متفاوت تقسیم می‌شوند. در بخش بعدی مطالبی برای ایجاد درک مناسب از فضا و فضای شهری بیان می‌شود و در انتهای پروژه‌های انجام شده متفاوت در دنیا و ایران معرفی می‌گردند. لازم به ذکر است در این طرح‌ها، ایجاد محیطی بهتر برای تمامی کودکان یکی از ارکان اصلی بشمار می‌رود. در این قسمت اهمیت ایجاد فضاهای مناسب برای کودکانی که تحت تأثیر تغییرات شهری شدن و جهانی شدن و... هستند به روشنی بیان می‌گردد.

سپس مطالبی برای درک ساختار محیط‌های دوستدار کودک از دیدگاه طراحی و برنامه‌ریزی این محیط‌ها بیان می‌شود و پیشنهاد می‌گردد که با توجه به نبود ساختار تئوریک مناسب در این زمینه

بایستی یک ساختار جدید برای ارتباط کودک با مکان در تحقیقات ایجاد گردد. در ادامه چارچوبی نظری به عنوان ارتباط با مکان ساخته می‌شود. این ساختار جدید به ۶ شاخه تقسیم بندی می‌شود و مبین مدل ارتباط با محیط پروفیسور دال (Doll, 1996, 165-183) است. جهت درک بهتر مسئله شهر دوستدار کودک، این موضوع به چندین شاخه تقسیم می‌شود. به همین دلیل از کودکان تقاضا می‌شود تا محیط را دریابند و با آن سرگرم شوند و درباره دوستدانه بودن آن با توجه به تجربیاتشان تصمیم‌گیری نمایند. سپس محدودیتهای مکانهای مختلف بررسی می‌گردد و علت عدم استفاده کودکان از محیطهای عمومی بررسی می‌شود.

در فصل سوم: روش تحقیق تحلیلی و متدولوژی تحقیق بیان می‌گردد.

در فصل چهارم: منطقه ۶ مورد معرفی قرار می‌گیرد. علت انتخاب این منطقه به عنوان منطقه مورد بررسی

۱- سن کم ساکنین این منطقه است. زیرا کودکان و جوانان زیادی در آن ساکن هستند.

۲- محیطهای اجتماعی-کالبدی متفاوتی را دارا است.

در ادامه بر اساس ۶ پارامتر ارتباط با مکان، منطقه شش مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این فصل بیان ساده و کاملی از هر یک از ۶ پارامتر مورد بررسی ارائه می‌شود و سپس توضیحی در خصوص مکانهای مناسب پیشنهادی اعلام می‌گردد و قیدها و وابستگیها و مسائل، در خصوص مکانهای مناسب کودکان بیان می‌شود. در قدم بعدی تحلیلی از ویژگیهای کالبدی این مکانها ارائه می‌شود و بررسی مکانهایی که پیشنهاد نمی‌گردند اما دارای همان ویژگی مناسب هستند ارائه می‌گردد. در این فصل نظر کودکان نسبت به این مکانها نیز بیان می‌شود و در نهایت طراحی و برنامه‌ریزی مناسبی بر اساس تحلیلهای ذهنی و عینی بیان می‌گردد.

در فصل پنجم: ترکیبی از موارد ذکر شده در فصول گذشته و مکانهای مناسب اعلام می‌گردد تا بر این اساس محیطهایی که توسط کودکان و الگوهای طراحی مورد تأیید است ساخته شوند. براساس شاخه‌های مورد بررسی، این تحقیق پیشنهاد می‌کند که به کدامیک از موارد ۶ گانه توجه بیشتری

نموده تا محیطی مناسب برای کودکان ساخته شود و در ادامه اعلام می‌شود که به جای توجه به هر ۶ مورد بیان شده به ۴ مورد توجه گردد تا محیط مناسب کودکان با همان کیفیت ایجاد گردد. در نهایت مدلی بر اساس این ۴ مورد ارائه می‌گردد که دارای خاصیت مکان مناسب کودکان است. همچنین این موضوع نیز بررسی می‌شود که کاراکتر و مشخصات مکان‌هایی که هر یک از این ۴ مورد دارند را به چه نحوی پیروانیم تا محیط مناسب‌تری داشته باشیم. در ادامه چارچوب اکولوژیک فنبرنر (Bronfenbrenner, ۱۹۷۹) بیان می‌گردد و ارتباط کودکان با مکان‌های مختلف بر اساس طبقه‌بندی این چارچوب، بیان می‌شود. این بررسی بسیاری از مکان‌های دوستدار کودک را نمایش می‌دهد و مشخصات کالبدی مکان‌های مناسب کودکان را بر اساس طبقه‌بندی‌های اعلام شده مورد بررسی قرار می‌دهد و با نتایج دیگر نقاط جهان مقایسه می‌کند و در نهایت سیاستی برای بهبود کیفیت زندگی کودکان در مناطق متوسط درآمد، بر اساس نظرات و ابتکارات سازمان ملل متحد ارائه می‌دهد.

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مسئله

تکامل شیوه زندگی نیازهای جدید بر آمده از بزرگ شدن شهرها را به بار آورده است. تغییر شکل خارق العاده شهرهای ما و ساخته شدن مجموعه‌های بزرگ منجر به بحث‌های زیادی شده است اما هیچگاه راجع به تاثیر این محیط بروی کودکانی که در آنجا به دنیا می‌آیند و بزرگ می‌شوند پرسشی مطرح نشده است و در چنین فضایی پرورش آنها اجبارا مشروط شده است.

مصاحبه‌ها و بررسی‌ها نشان داده‌اند که درک کودک از فضا با درک ما کاملا متفاوت است بنابراین برای دستیابی به فضاهای مناسب شهری باید کودک را با زوایای جدیدی بررسی کنیم. بدون در نظر گرفتن شرایط کالبدی‌ای که کودک در آن زندگی می‌کند نمی‌توان نکات مثبت و منفی زندگی او را شناخت و ارتباط او را با فضاهای شهری شناخت.

بنابراین به کودک باید به عنوان بخشی از اجتماع نگریست. کودک از لحاظ جسمانی و فکری فردی آسیب پذیر است بنابراین نیاز به حمایت دارد به همین دلیل نیز سازمان ملل متحد توجه خاصی به کودکان دارد.

کودکان، عامل پیوند نسل‌های گذشته و آینده در هر جامعه محسوب می‌شوند. انتقال سنتها و فرهنگها و اعتقادات و باورها و پیشینه‌های هویت بخش و در صورت لزوم، اصلاح محیط اجتماعی نیز در هر جامعه از طریق کودکان میسر است. بنابراین، نحوه رفتارهای برخاسته از خانواده و جامعه، بر روی کودک به مانند نوشته‌ای است که بر سنگ نقش می‌بندد.

از دیگر سو، دوران کودکی بهترین زمینه را برای تعالی شخصیتی و تربیتی، میل بیشتر به زندگی جمعی و تشریک مساعی انسان مهیا می‌سازد. توجه به ایجاد محیطی مناسب برای رشد کودک و آشنایی با نیازها و سرشت فطری او که در دوران کودکی به آن نیازمند است، زمینه رشد درست شخصیتی و تربیتی او را به عنوان نسل سالم فردا فراهم می‌آورد. همین عامل در تأمین سلامت اجتماعی نسل بعد و در نمونه مورد مطالعه نسل شهری بعد و کاهش چندگانگی‌هایی که در عرصه مسائل اجتماعی و التهابات زندگی شهری رخ می‌نماید، نقش مهمی می‌یابد.

فضای شهری باید محلی برای آموزش و پرورش و تفریح کودک باشد و نباید فقط نقش ترافیکی و مکانی برای خواب داشته باشد. بنابراین شهر باید امنیت را برای کودکان به ارمغان آورد و دارای جذابیتی برای کودکان باشد. متأسفانه چون ما فکر می‌کنیم روزی کودکان بزرگ می‌شوند طراحی برای بزرگسالان را در دستور کار خود قرار داده ایم. شهری که به کودکان خود توجه نکند در اصل به نسل گذشته و موجود و آینده خود توجه نکرده است. بیهوده نیست که در بعضی از کشورها توجه به کودک و سلامت جسمی و روانی او از دوران بارداری مادر آغاز می‌شود و مرحله به مرحله در دوران بعد از تولد او تکوین می‌یابد. نتیجه آن نیز به بسط و ارتباط اوج انسانی در یک محیط اجتماعی گسترده منجر می‌گردد.

در موارد فوق تسهیلات تهران در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی بسیار کم است. بنابراین در تهران که با نارساییهای زیاد و تراکم جمعیت و... مواجه است ارتباط کودکان با محیط دچار نارساییهای زیادی است. در بافتهای شهری جدید ساخته شده ارتباط کودکان با فرهنگ و همسالان و... بسیار کم است. بنابراین براین اساس نیاز به تحقیقات مختلف وجود دارد.

علی رقم قوانین مختلف حقوق کودکان و مصوبت جهانی حقوق کودک و کنوانسیونهای مختلف، از گذشته تا امروز حقوق کودکان رعایت نشده است. افزایش جرم و جنایت و ناهنجاریهای گوناگون نشان دهنده آن است که به دوران کودکی به درستی توجه نمی‌شود و ضعف در برنامه‌های مدیریت شهری در تربیت سالم کودکان موجود است. حال آنکه مدیریت حفظ حقوق کودک و تشویق وی به

تمرین در زیستن توام با اعتماد در یک زندگی سالم جمعی بایستی در راس مسائل توسعه‌ای هر شهری قرار داشته باشد. بنابراین کودک باید از جهت مکان زندگی و لباس و غذا و بهداشت و پرورش و تفریح و... تأمین باشد. از جمله زمینه‌های این تأمین، امنیت اجتماعی و توجه به حرمت کودکان در عرصه برخورد با مسائل فردی و جمعی است. این خود با تقویت شهرداری‌ها و همکاری نهادهای مختلف ذیربط و توجه به مسائل فرهنگی و اجتماعی کودکان، در قالب یک سازماندهی قوی و برنامه‌ریزی تأمین اجتماعی، راه‌حلی مناسب در جهت رفع نارسایی‌ها و عوارض ناشی از آن برای کودکان را به همراه دارد. با این عمل کودکان را از سرخورده‌گی‌های اجتماعی می‌رهانیم و زمینه‌ساز ایجاد جامعه سالم آینده می‌شویم.

۱-۲ ضرورت تحقیق

انسان همواره با ایجاد فضا و ساختمان‌سازی در شهرها نیاز خود را به برقراری ارتباط با دیگران رابطرف می‌کند و به همین دلیل دارای فرهنگ و مشخصات متفاوت گشته است و کالبد را با فرهنگ خود ادغام نموده است. بنابراین برای هدایت کودکان در نحوه ایجاد روابط اجتماعی باید آنها را بخوبی شناخت و به آنها بها داد. فضاهای شهری می‌توان نقش معلم را برای کودکان داشته باشد و به آنها زندگی کردن و بازی کردن و بهبود روابط اجتماعی و... را یاد بدهد. اگر بتوان به کودکان به عنوان شهروندانی با توانایی‌های مختلف‌نگریست و به آنها احترام گذاشت گامی موثر در تربیت آنها برداشته شده است. بنابراین هرچه محیط برای کودک مناسبتر باشد کودک در محیط به آموزش و پرورش بهتری دست پیدا می‌کند.

هدف این بررسی ارائه پایه‌های نظری در ارتباط با فضای شهر می‌باشد و جنبه کاربردی آن ارائه روشهای ایجاد فضای شهری است تا برای کودکان مفید باشد و رشد و پرورش کودکان را به همراه داشته باشد. بنابراین ارائه دستورالعملهای متفاوت شهرسازی برای ایجاد شهرهای دوستدار کودک نیز

در دستور کار این بررسی خواهد بود. به همین دلیل در حال حاضر پروژه‌های متفاوت و کنوانسیون‌های گوناگونی مشغول تفحص در این زمینه می‌باشند.

در بین تمام کشورهای در حال توسعه ایران دارای یکی از جوانترین جمعیت‌ها می‌باشد. در حدود ۲۷ درصد جمعیت ایران کمتر از ۱۸ سال سن دارند. همچنین دارای نرخ باروری ۱/۷ می‌باشد که بیانگر این موضوع خواهد بود که در چند سال آینده جمعیت جوانی خواهد داشت بنابراین بدلیل رشد سریع شهری در ایران دولتمردان ایران راهی جز درک شرایط محیطی کودکان و جوانان ندارند تا محیط را به حد استاندارد جهانی خود برسانند. با توجه به رشد سریع شهری در ایران متأسفانه کودکان در شهرها فراموش شده‌اند. بنابراین نظرات بنیاد حقوق کودکان بایستی در ایران اجرا گردد. این دستورالعمل‌ها می‌تواند الگویی برای توسعه شهرها باشد تا بدین طریق شهری شاد و سلامت را طراحی نمود. متأسفانه ایران در زمینه رعایت حقوق کودکان در سیاستها و پروژه‌های شهری خود کمکاری نموده است. بنابراین برای برنامه‌ریزی برای آینده کودکان در شهر میبایستی شرایط محیطی کودکان را درک نمود تا راهبرد مناسبی را برای ایجاد محیطی مناسب برای کودکان بدست آورد.

۱-۳ اهداف تحقیق

آینده دنیا در شهرها رقم خواهد خورد، این جمله براساس تحلیلهای رشد جمعیت در شهرهای توسعه یافته دنیا بیان گردیده است. دیویس در اوایل سالهای ۱۹۶۵ درباره رشد جمعیت بیان نموده است که موضوع رشد جمعیت دیگر تابعی از شهری شدن و مهاجرت روستاییان به شهرها نخواهد بود. در کشورهای در حال توسعه که به شدت و به سرعت در حال شهری شدن هستند مردم از مناطق روستایی به شهری هجوم می‌آورند تا به کار، تحصیل یا ثروت دست پیدا کنند. با این حال این عده با توجه به هدف خود که فرار از فقر بوده است باز هم جز فقیرترین گروهها در شهرها محسوب می‌گردند. براساس گروهی از پیش بینی‌ها، در سال‌های آینده جمعیت اکثر شهرها را جوانان تشکیل خواهند داد و بر این اساس شاید اکثر فقیران در شهرها و کشورهای در حال توسعه جوانان باشند.

اگر این موضوع را باور کنیم که در آینده در شهرها اکثراً جوانان ساکن خواهند بود، بنابراین در طراحی شهرها بایستی احتیاجات و نیازهای این قشر وسیع از جامعه را در نظر بگیریم و دیگر آنها را به عنوان جزئی کوچک از جامعه در نظر نگیریم. این در حالیست که در کشورهای توسعه یافته در حدود ده‌ها سال است که برنامه‌ریزی در شهرها به نحوی صورت می‌گیرد که احتیاجات کودکان را پاسخگو باشد. با این که ساخت شهرها برای کودکان موضوع تازه‌ای در دنیا می‌باشد اما از سال ۱۹۸۹ به بعد انجام و طراحی این نوع شهرها براساس دستور کار همایش حقوق کودکان می‌بایستی در دستور کار طراحان و برنامه‌ریزان شهری قرار می‌گرفته است. CFC یا انجمن حقوق کودکان یکی از قسمتهای مهم از سازمان ملل متحد می‌باشد که کودکان زیر ۱۸ سال را مورد بررسی قرار می‌دهد و موضوعات مربوط به خانواده‌ها و وظایف دولتمردان را در خصوص حقوق کودکان را مورد بررسی قرار می‌دهد.

بنابراین در برنامه‌های شهری دولتمردان، معمولاً، علی‌رغم توجهات انسانی و اجتماعی یا اقتصادی و طبیعی برای شهر و آینده آن، به عوامل ساختاری جامعه شهری که یکی از آنها کودکان است توجهی نمی‌شود. به همین دلیل شهرها بیشتر برای بزرگسالان ساخته می‌شوند. تمام مواردی مانند ماشین و تفریح و... توجه به تمام اقشار جامعه دارند و به شهر مورد نیاز کودکان توجهی نمی‌کنند. بنابراین این سؤال مطرح می‌گردد که جایگاه کودک در فضای اجتماعی شهر در کجاست؟ کودک از شهر چه تصویری دارد و شهر چه چیزی را برای او بایستی آماده نماید؟ شهر چگونه می‌تواند زمینه‌های رشد درست فکری و جسمی پدران و مادران فردا را تعبیه کند و در اختیارش نهد، تا فردای سالمی که هر جامعه‌ای انتظار تحقق آن را دارد، به‌واقعیت خود دست یابد. امروزه در سطح شهرهای ما ارتباط کودک حتی بازی و تفریح او بیشتر در محیط خانواده خلاصه می‌شود. در این رهگذر برای پرورش کودک و نظارت بر نحوه رشد او جای پرسش باقی است.

هدف این تحقیق کنکاشی در نحوه ایجاد محیط مناسب و دوستانه برای کودکان و شهر دوستدار کودک است. برای این منظور چارچوبی برای درک این مفاهیم ایجاد می‌گردد. برای ایجاد این

چارچوب از تلفیقی از مسائل روانشناسی و جغرافیا و طراحی و برنامه‌ریزی شهری و... استفاده می‌گردد تا نحوه تاثیر این موارد را روی کودکان بررسی گردد و چگونگی ایجاد تصاویر منفی و مثبت توسط این عوامل در ذهن کودکان شناسایی گردد.

در این تحقیق در زمینه چگونگی درک کودکان از مکانهای متفاوت و همچنین انواع محللهایی که کودکان از آن لذت می‌برند بحث خواهد شد. چندین ساختار مانند تعلق به مکان و هویت محل برای درک میزان علاقه کودکان به مکان، مورد استفاده و امتحان قرار گرفته می‌شود. در این پایان نامه مسائل بالا مورد بررسی قرار می‌گیرد تا بررسی شود آیا نظرات فوق پاسخگوی مسائل شهری کودکان می‌باشد؟ و در صورت منفی بودن جواب آیا دوستی و ارتباط با محله می‌تواند پاسخی مناسب برای ایجاد محیط مناسب و جذاب برای کودکان باشد؟ در انتها این نکته را بررسی خواهیم کرد که آیا ارتباط کودکان با کالبد محیط به عنوان یک ساختار جدید مورد نیاز است؟

۱-۴ فرضیه‌های تحقیق

فضای شهری جایی است که کودکان در آن تجربه چگونه زیستن و احساس شهروندی و تعامل اجتماعی و تفریح و لذت و حس احترام به اجتماع را می‌آموزند و در حال حاضر فضای شهری فاقد کارایی است و به کودکان توجه نمی‌نماید.

فرضیه این پایان نامه ایجاد شهرهای دوستانه از طریق تجربیات کودکان در مکانهایی که کودکان هر روزه با آنها در ارتباط هستند می‌باشد. شش مورد دیدگاه دال باعث ایجاد چارچوبی برای پیشنهاد تعریفاتی از محیط‌های دوستدار بچه‌ها از دیدگاه اجتماعی- فیزیکی می‌شود. چارچوب زیر برای ایجاد شهرهای دوستدار کودک پیشنهاد می‌شود.

مکان‌هایی که کودکان در محیط اطراف خود دوست دارند بایستی:

(۱) موقعیتی را برای کودکان فراهم کند تا بتوانند از محیط مراقبت کنند و آن را دوست داشته باشند و به آن احترام بگذارند.

- ۲) تبادل‌های پر مفهوم را بین کودکان و مکان از طریق دستیابی به محیط اطراف ایجاد کند.
- ۳) موقعیت‌هایی را در محیط برای یادگیری و پرورش و بدست آوردن تجربه با یکدیگر را ایجاد کند.
- ۴) به کودکان اجازه دهد تا یک مکان را انتخاب و آن را کنترل کنند و از وارد شدن صدمه به آن محیط جلوگیری کنند.
- ۵) محیط خلوت برای تربیت کودکان را ایجاد کند.
- ۶) اجازه بیان آزادانه را در محیط به آنها بدهد

۱-۵ سئوالات تحقیق

جهت ایجاد محیط مناسب برای کودکان بایستی سئوالات زیر بدرستی پاسخ داده شوند تا بدین طریق بتوان محیطهای مناسب کودکان را ایجاد نمود.

۱) چه شرایطی موجب می‌شود تا کودکان محیط اطرافشان را براساس شش مورد ذکر شده دوستدار کودک بدانند؟

۲) چرا بچه‌ها این محیطها را دوستانه می‌دانند؟

۳) به جز آن شش مورد ذکر شده روابط دوستانه کودکان، چه موارد دیگری از مشخصات دوستانه بودن محیط است؟

۴) محیطهای دوستدار کودکان چه نکاتی را برای سیاست گذاری و طراحی این مکانها در محله‌ها و شهرها پیشنهاد می‌کند؟

پاسخ سوال اول راهکاری ارزشمند را برای ایجاد کالبد مناسب براساس جغرافیا، جامعه، فرهنگ، صنعت و سیاست فراهم می‌نماید. سوال دوم به تفسیر تعریف درست محیط دوستدار کودک کمک می‌نماید. سوال سوم قابلیت‌های کالبدی محیط و نقش آن در ایجاد مکانهای دوستدار کودک را بیان می‌کند. سوال چهارم درکی از معنای مناسب طراحی و برنامه‌ریزی برای کودکان را اعلام می‌کند.

۱-۶ نوع پژوهش

این رساله هم در عرصه‌های نظری و هم کاربرد عملی به بیان نتایج خود می‌پردازد. بنابراین چون در بخشهایی در عرصه پژوهش نظری و در مواردی به ارائه معیار می‌پردازد در عرصه پژوهشی کاربردی قرار می‌گیرد.

۱-۷ روش تحقیق

موضوع تحقیق به رابطه کودکان با مکان در محیط‌های روزمره مرتبط می‌شود. این شکل رابطه با مکان تا قبل به خوبی کاوش نشده است. هر رابطه کودک با مکان را می‌توان بوسیله اثر متقابل عواطف، باورها، رفتارها و عملکردها نشان داد. بنابراین مطالعه رابطه کودکان با محیط نیازمند بدست آوردن اطلاعات دقیق از احساسات کودکان در مکان و کالبد محیط و دیدگاه کودکان از محیط و شناخت محیط و جوامع است. داده‌های مناسبی در خصوص سلامت، رفاه، تحصیلات و کار و اخلاق کودکان ایرانی وجود دارد اما اطلاعات مناسبی از محیط‌های کودکان و تاثیر آنها بر کودکان وجود ندارد. با توجه به مطالعات ذکر شده روش کیفی برای جمع‌آوری داده‌ها در این مطالعه بهتر می‌باشد. در طراحی این مطالعه از روش شاخص تحقیقات اجتماعی استفاده شده است که گاهی اوقات به عنوان تحلیل تشریح علمی شناخته می‌شود. این روش تحقیق با یک موقعیت عمومی شروع به کار می‌کند و به محیط محدود نمی‌شود و دارای یک آشنایی عمیق از محیط می‌باشد. بنابراین به تئوری ساخته شده اجازه تجدیدنظر و ارزیابی و به روز شدن می‌دهد.

۱-۸ ابزار تحقیق

ابزار مورد استفاده در این تحقیق شامل استفاده از مقالات و کتابهای موجود در خصوص موضوع و بررسی تجارب کشورهای پیشرو در این زمینه و مشاهدات و مطالعات میدانی بروی نمونه موردی و

همچنین مصاحبه و پر کردن پرسشنامه از مدیران شهری و صاحب نظران و کودکان در این خصوص می‌باشد.

۱-۹- جامعه و حجم نمونه

برای پاسخگویی به سئوالاتی که در پرسشنامه موجود بود جوابهای کیفی و کمی آماده شد. ابتدا ۳۱ کودک جمع آوری شد سپس آنها را به یک گروه ۱۱۵ نفری بسط داده و نظر آنها را در ارتباط با محله شان پرسیده شد (این گروه ۱۱۵ نفره شامل دوستان ۳۱ نفر هستند که توسط خود کودکان جمع آوری شده‌اند). براین اساس دانش آموزان درباره محله و مکانهای مورد علاقه صحبت کردند. ۴ نفر از کودکان نیز درباره فعالیتهای هفتگی خود یادداشت ارائه نمودند. چندین ساعت در هر هفته نیز صرف بررسی مکانهای مختلفی که توسط بچه‌ها انتخاب شده بود می‌شد. این مشاهدات باعث شناخت معنی درست محیط کودکان گشت.

۱-۱۰- سابقه پژوهش

در دهه ۱۹۸۰ در کشورهای اروپایی به موضوع اینکه کودکان حق اظهار نظر در خصوص زندگی و بازی خود دارند پرداخته‌اند. در این مورد پروژه‌های مختلفی صورت گرفته است. در این خصوص می‌توان به پروژه بین المللی شهر دوستدار کودک و توکیو و لندن و نیویورک و آلمان اشاره نمود.

۱-۱۱- نمونه موردی

نمونه موردی برای مطالعه یکی از مناطق شهر تهران در نظر گرفته می‌شود زیرا اهمیت این موضوع بدین دلیل است که اکثر ساکنان آن جوانان می‌باشند که مدیران دولتی و شهری این قول را به آنها داده‌اند تا محیطی مناسب برای آنها طراحی شود و تا کنون در اجرای این مهم موفق نبوده‌اند. این فرضیه موجود است که درک کودکان از شهر مناسب از تصاویر مختلف و پیچیده مکانهای مناسب

شهری بدست آمده است. برای بررسی فوق منطقه ۶ شهرداری تهران انتخاب می‌گردد و براساس تحلیل‌های متفاوت راهبردها استخراج می‌گردد. در نهایت به اصلاح ابعاد مختلف آشنایی با محل و پیشنهاد سیاست‌هایی در خصوص طراحی شهرهایی مناسب کودکان و شکل مناسب طراحی شهر براساس پارامترهای مکان مناسب کودکان خواهیم رسید.

فصل دوم

کودک کیست

مقدمه

یکی از اساسی‌ترین وظایف هر فضای معماری آن است که نیازها و علایق استفاده‌کنندگان را به نحو مطلوب پاسخ‌گو باشد. به این منظور باید استفاده‌کنندگان شناخته شوند و خواسته‌ها و مطلوبیت‌های آنها مشخص شود. در مورد بزرگسالان و فضاهای مربوط به آنها این امر به راحتی صورت می‌پذیرد زیرا که آنها در درک فضاها تقریباً شبیه به هم فکر می‌کنند. ولی در مورد کودکان این طور نیست. زیرا ساختار ذهنی کودک و شیوه شناخت و تعلق او با بزرگسالان تفاوت‌های اساسی دارد.

۱-۲ کودک کیست ؟

طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندى که به حد بلوغ رسیده (پسر یا دختر) یا طفل آورده شده است (معین، ۱۳۶۲، ۳۱۱۷).

از دیدگاه روانشناسی نیز مراحل رشد کودک شامل ادوار مختلفی است. کودک از تولد تا ۱۵ ماهگی نوزاد نامیده می‌شود و از ۱۵ ماهگی تا ۲.۵ سالگی کودکی نوپاست. بین ۲.۵ تا ۵ سالگی دوران خردسالی یا پیش دبستانی کودک (نوباوه) است. میانه کودکی نیز دوران دبستانی یا ۶ تا ۱۲ سالگی را در بر می‌گیرد و از ۱۲ سالگی به بعد دوران بلوغ یا نوجوانی فرد فرا می‌رسد (رضویان، ۱۳۷۸، ۷۶).

طبق تعریف مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، رده بندی سنی کودکان به صورت زیر است:

کودک شیرخوار: به کودکان ۳ ماهه تا ۱۸ ماهه (پایان ۱۸ ماهگی) اطلاق می‌گردد.

کودک نوپا: به کودکان ۱ تا ۵ ساله (پایان ۳ سالگی) اطلاق می‌گردد.

کودک نوباوه: به کودکان ۳ تا ۶ ساله (پایان ۶ سالگی) اطلاق می‌گردد.

سن کودک	خصوصیات اخلاقی
۲-۵ و ۱۰ ساله	آرام و ثابت و متعادل
۲.۵-۵ و ۱۱ ساله	زود رنج و احساسی
۳-۶ و ۱۲ ساله	متعادل
۳.۵-۷ و ۱۳ ساله	درونگرا
۴-۸ و ۱۴ ساله	ماجرا جو و کنجکاو
۴.۵-۹ و ۱۵ ساله	گاهی دونگرا و گاهی برونگرا
۵-۱۶ و ۱۵ ساله	آرام

جدول ۱-۲ تقسیم بندی سن و خصوصیات اخلاقی آنها

۱-۱-۲ تعریف رشد و ویژگی‌های کودکان

برخی از روانشناسان این دوره از زندگی کودکان را نخستین نوجوانی نامیده‌اند. هر چند کودک دوره شیر خوارگی را پشت سر گذاشته است و به آزادی و بی‌نیازی گرایش پیدا می‌کند، با این همه گاهی می‌خواهد از مزایا و راحتی‌های دوره شیرخوارگی بهرمنند گردد. کودک در آغاز وضع ثابتی ندارد، گاهی به دوره‌ی گذشته نزدیک می‌شود و زمانی از آن دوری می‌جوید و مایل است آزاد و خودرأی باشد. از ویژگی‌های مهم این دوره آن است که کودک مانند گذشته ناتوان و درمانده نیست. بنا به گفته گزل "فضای حیاتی" و فعالیت‌های اجتماعی او افزایش می‌یابد. در اندک مدتی می‌فهمد که نمی‌تواند مالک همه چیز باشد، هرکاری را انجام دهد و هر جا که می‌خواهد برود کودکان ۳، ۴، ۵ ساله از لحاظ بدنی، عقلی و اجتماعی رشد سریع و قابل ملاحظه‌ای دارند. از اندک معلومات و تجربه‌هایی که به دست آورده‌اند برای انجام دادن خواست‌های خود استفاده می‌کنند؛ در کار و بازی با کودکان دیگر همکاری دارند و در این زمینه‌ها غالباً سرعت و مهارت نشان می‌دهند. خود یا شخصیت در این دوره تجلی می‌کند یکی از مهمترین جنبه‌های رشد کودک خردسال مهارت‌های حرکتی یا جنبشی اوست. کودکان معمولاً از ۶ ماهگی تا ۲ سالگی از حالت حیوانی محض به

افرادی اندیشه گر تغییر می‌یابند. (پارسا، ۱۳۶۵، ۴۳) رفتار و رشد اجتماعی کودک در دوره ی نونهالی (از ۲ تا ۶ سالگی) کودکان که در آغاز افرادی غیر اجتماعی هستند به تدریج به افرادی اجتماعی تبدیل می‌شوند. در این مدت کوتاه می‌آموزند چگونه با دیگران سازگاری داشته باشند و در بازی‌های گروهی شرکت و همکاری کنند. نتیجه این شرکت فعالانه آن است که کودکان هنگام ورود به دبستان آمادگی بیشتری پیدا می‌کنند. تشویق‌های ما و فرصت‌هایی را که برایشان در تماس با افراد مختلف فراهم می‌آوریم بی‌گمان در رشد رفتار اجتماعی آنان اثر فراوانی دارد. بنا به پژوهش‌های روانشناسان کودکان چهارساله بیشتر از دو ساله و در بهار بیش از پاییز مایل به برقراری تماس‌های اجتماعی هستند. (پارسا، ۱۳۶۵، ۱۶۵) انواع رفتار اجتماعی کودک بر اثر روابط و برخوردهای متوالی با کودکان و بزرگسالان در جریان انواع رفتارهای اجتماعی قرار می‌گیرد که در مراحل بعدی زندگی برایش بسیار ارزشمند هستند چون کودک هنگام شیرخوارگی موجودی درمانده و ناتوان است و به مراقبت و پرستاری نیاز فراوان دارد، در نتیجه موجودی خودمدار بار می‌آید. اما بر اثر بازی با کودکان دیگر، یعنی از راه مشارکت در فعالیت‌های آنان و دادن و گرفتن اسباب بازی، در اندک زمانی روح سازگاری با زندگی گروهی در او پدیدار می‌شود. کودک از راه تقلید کردار، گفتار و هیجان‌های همبازی‌هایش می‌کوشد خود را به شکل آنان در آورد و مطابق با الگوی قابل قبول گروه خود رفتار کند. کودک نسبت به ستایش و سرزنشی که در پیش دیگران از او می‌شود، خواه در حضور کودکان باشد یا بزرگسالان، حساسیت فراوانی نشان می‌دهد. بر همین اساس اغلب با دقت خاصی آن چنان رفتار می‌کند که مورد تحسین قرار گیرد و از هر گونه سرزنشی برکنار بماند. (پارسا، ۱۳۶۵، ۱۶۶)

۲-۱-۲-۲-۲ تعلیم و تربیت کودکان در اسلام

حضرت علی (ع) می‌فرماید: «کودک هفت سال آزاد است و هفت سال مورد ادب و توجه و هفت سال دیگر مورد خدمت و یاور است» (علامه مجلسی جلد ۲۳، ۱۳۸۶، ۶۵) از روایات اسلامی استفاده می‌شود که آغاز تعلیم مدرسه ای کودک در هفت سالگی است.

امام صادق (ع) می‌فرماید: «کودک هفت سال بازی می‌کند و هفت سال خواندن و نوشتن می‌آموزد و هفت سال (مقررات زندگی) حلال و حرام را یاد می‌گیرد». (کلینی جلد ۶، ۱۳۸۷، ۴۶-۴۷) در هفت سال دوم کودک آمادگی لازم را برای فراگیری معلومات و آداب اسلامی پیدا می‌کند. نکته‌ای که باید در همه مراحل در نظر گرفته شود، این است که محتوای آموزشی و تعلیم باید با مسائل روز و مورد نیاز فراگیران و نیز شرایط محیطی و اجتماعی آنها مرتبط باشد. علی (ع) می‌فرماید: «فرزندان خود را به عادات و آداب خود مجبور نکنید؛ زیرا آنها برای زمانی غیر از زمان شما خلق شده‌اند.» (نهج البلاغه گفتار ۲۴۰) تربیت و پرورش کودکان یکی از اموری است که در سنت اسلامی بسیار مورد اهمیت واقع شده است.

این در حالی است که بیشتر والدین تنها به طور غریزی به تربیت کودکان خود می‌پردازند و هیچ آموزش یا مطالعه‌ای در این زمینه ندارند. برای رفع این کمبود، کارهای بسیار زیاد و عمیقی لازم است تا پاسخگوی مشکلات روزمره کودکان و نوجوانان باشد. آنچه در این نوشتار خواهد آمد، نگاهی بسیار کوتاه به دیدگاه‌های سنت اسلامی در زمینه تعلیم و تربیت است. امید است که قدمی در نشان دادن خلا موجود و ایجاد انگیزه‌ای برای تحقیق در این زمینه برداشته باشیم.

۱- فطرت کودکان: از جمله مهمترین نکاتی که درخصوص آموزش دینی کودکان در روایات آمده است، مساله فطری بودن توجه به دین و خداست.

رسول اکرم (ص) فرمود: «هر نوزادی با فطرت خدایی به دنیا می‌آید و پرورش می‌یابد، مگر این که پدر و مادر او را به سوی یهودی‌گری یا مسیحی‌گری بکشانند.» (علامه مجلسی جلد ۲۳، ۱۳۸۶، ۲۸۱) و نیز آمده است که موسی به خدا عرض کرد: «پروردگارا! کدامیک از اعمال نزد تو برتر است؟ خطاب رسید: محبت به کودکان؛ چرا که من فطرت آنها را بر پایه اعتماد به یگانگی خود قرار دادم.» (امینی، ۱۳۸۳، ۳۸۱) تمام این احادیث نشان می‌دهد که باید پدر و مادر محیطی مناسب برای کودک

فراهم آورند تا حقایقی یا عقایدی که ریشه‌های آن در نهاد و فطرت کودک نهفته است، به منصفه ظهور برسد.

۲- کنجکاوی و چراجویی: کودک از دنیای بسته پا به دنیای وسیع می‌گذارد، بنابراین می‌خواهد از اسرار آنها سر در آورد. بدین سان غریزه اوست که از منشا پدیده‌ها بپرسد. از روابط علت و معلولی آن سوال کند. این زمینه مناسبی برای کودک است که والدین؛ فرصت را غنیمت شمارند و واقعیت‌ها را برای او توضیح دهند. (امینی، ۱۳۸۳، ۳۸۱)

۳- رغبتها: انسان به طور کلی موجودی است اجتماعی و خواهان زیستن در اجتماع است؛ از این رو اگر بخواهد با آنها بجوشد و در پس آنها عرض وجود کند، باید تقلید کند. این زمینه ای مناسب برای آموزش جنبه‌های مذهبی است.

کودک می‌خواهد رفتار افراد بزرگتر را تقلید کند؛ پس در حضور او نمازتان را بخوانید و یا او را همراه خود به مسجد ببرید. کودک رغبت دارد خود را در جای بزرگترها قالب بزند، پس زمینه ارتباط او را با بزرگتران فراهم کنید. تا آداب زندگی؛ معاشرتی، اخلاقی و در کل آداب و رسوم مذهبی را از این طریق بیاموزد. (امینی، ۱۳۸۳، ۳۸۱)

۴- ارائه الگوهای مثبت: در این روش از داستان انبیا و ائمه بخصوص دوران طفولیت امام حسن (ع) و امام حسین (ع) استفاده می‌شود. (امینی، ۱۳۸۳، ۳۸۱)

۵- حس غرور و خودپسندی: امری است که بدون شک در بین تمام انسانها وجود دارد می‌توان از حس غرور مثبت کودک استفاده کرد مثلا به او گفت که من مطمئنم که تو می‌توانی نماز بخوانی. (امینی، ۱۳۸۳، ۳۸۱)

۶- مراحل پرورش مذهبی کودک: رسول خدا (ص) فرموده‌اند: «فرزندان خود را به سه خصلت تربیت کنید: محبت پیامبرتان و محبت خاندان او و قرائت قرآن». شک نیست که هر سنی مقتضایی برای خودش دارد و باید طبق آن برنامه ریزی کرد. در کتب روایتی دوره ۲۱ساله تعیین شده است که